

УДК 930.25(477)«1990/2000»

Гаврилюк С. В.
д. іст. н., професор,
завідувач кафедри музеєзнавства,
пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

УКРАЇНСЬКІ АРХІВИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ (1990-ті – початок 2000-х рр.)

Відновлення державної незалежності України докорінно змінило міжнародний статус її архівних установ. Інтеграція України у світовий архівний простір передбачала вивчення й адаптацію міжнародного досвіду організації та управління архівною справою, впровадження новітніх технологій, підготовку архівних кадрів тощо. Об'єктивна реальність існування незалежної України ставила на порядок денний вироблення нової стратегії і тактики щодо двосторонньої та багатосторонньої міжнародної архівної співпраці.

Актуальності набули проблеми двостороннього рівноправного і взаємовигідного співробітництва архівної служби України з національними архівами та архівними інституціями інших держав світу. Не менш важливими були питання розподілу архівної спадщини СРСР і виокремлення з неї національних архівних фондів колишніх союзних республік, встановлення відносин нового типу з російськими, білоруськими, литовськими, молдавськими колегами – архівістами країн, що оточують Україну і де зберігається значна частина писемної історичної спадщини нашого народу.

Гострим питанням виявилася проблема, пов'язана з виходом української архівної системи із загальносоюзної. Впродовж 1991 р. відбулися обміни делегаціями і підписання угод про співробітництво з державними архівними службами Російської Федерації та Литовської Республіки – найперші з міжнародних угод в архівній галузі доби незалежності. Наступного року до їх числа приєдналася угода з керівним органом архівної справи Білорусі, яка на міжнародно-правовому рівні регулювала стосунки архівних служб.

Процес формування «спільного архівного простору СНД», попри його певну закономірність, відбувався складно переважно через намагання російських архівістів забезпечити за собою провідне місце серед архівістів колишнього СРСР. У 1996 – 1998 рр. намітилася серйозна криза: не відбулися чергові зустрічі у Кишиневі, Мінську, Тбілісі. Позиція України в цьому питанні була виваженою і твердою: не заперечуючи доцільності багатосторонніх контактів, основну увагу приділяти прямим двостороннім взаєминам, надаючи першочергового значення розвитку стосунків з тими країнами, у державних архівах яких відклялися документи, які стосуються української історії. У рамках такої політики в 1994 – 2001 рр. були укладені угоди про співпрацю з державними архівними службами Латвії, Естонії, Казахстану, Молдови, Вірменії, Грузії. Не приєдналася архівна служба України до

деяких міждержавних актів з архівної тематики, підготовлених росіянами, зокрема, до Угоди про принципи і форми взаємодії держав-учасниць СНД у галузі використання архівної інформації, вважаючи її невідповідною національним інтересам нашої держави [1, с. 79].

Із другої половини 1990-х рр. розпочався якісно новий етап співробітництва державної архівної служби України з Міжнародною радою архівів (МРА) – неурядовим об'єднанням державних архівів та спілок архівістів усього світу – та світовим архівним співтовариством. Вагому роль тут відіграв XIII Міжнародний конгрес архівів у Пекіні. Під час його роботи вперше представник України увійшов до складу виконкому МРА як заступник представника країн Європи і Північної Америки, а також до складу Європейського бюро МРА – комісії з європейських програм розвитку. Це наочно засвідчило зростання авторитету України в міжнародному архівному співтоваристві [2, с. 47].

Зміцненню інтеграційних процесів у європейському архівному середовищі сприяли такі заходи, як проведення щорічних Європейських самітів архівів – нової форми спілкування керівників архівних установ Європи, що розпочалися з початку 1990-х рр. Участь України у більшості з них наочно демонструвала її входження до європейських структур Міжнародної ради архівів.

За участі українських представників відбулися XV Міжнародний конгрес архівів «Архіви, Пам'ять і Знання» (23 – 28 серпня 2004 р., м. Відень, Австрія) і XVI Міжнародний конгрес архівів «Архіви, управління та розвиток: відображення майбутнього суспільства» (21 – 27 липня 2008 р., м. Куала-Лумпур, Малайзія). Українські архівісти залучалися також до участі у розробці і впровадженні архівних програм Ради Європи, роботи регіональних архівно-бібліотечних структур (наприклад, Європейська комісія із збереженості та доступу). Регулярною стала участь українських архівістів у міжнародних науково-практичних конференціях, присвячених актуальним питанням архівної справи та стану джерельної бази історичних досліджень, реституції архівних фондів. Декілька з них проходили в Україні: Міжнародний симпозіум з правових питань реституції (1995 р.), конференція з проблем збереження архівних та бібліотечних фондів (1999 р.) [5, с. 151].

Проте найважливішим напрямом зовнішньополітичної активності державної архівної служби України залишалося налагодження і розвиток двостороннього взаємовигідного співробітництва з більшістю країн світу. Так, у квітні 1992 р. було підписано угоду з Національним архівом Швеції. Вона передбачала взаємний обмін досвідом, виданнями, спеціалістами, копіями документів, сприяння роботі дослідників у державних архівах України та Швеції. Згодом аналогічні угоди були укладені з архівними службами та національними архівами Австрії, Болгарії, Польщі, Румунії, Туреччини, Угорщини [3, с. 178]. Відповідні питання окремим блоком входили і до міжурядових угод, укладених Кабінетом Міністрів України з урядами Ізраїлю, Канади, Мальти. У рамках цих угод тісні стосунки встановилися з Національним архівом Канади, внаслідок чого стало можливим надходження з Оттави значної кількості архівних документів українського походження (в оригіналах та копіях). Аналогічні архівні документи були передані в Україну Федеральним архівом Швейцарії (Архів дипломатичної місії УНР у Берні).

Проте не всі проблеми повернення на батьківщину документів українського походження вирішувалися позитивно. Складними виявилися переговори з

представниками Української греко-католицької церкви про передачу Архіву президента ЗУНР Є. Петрушевича, який зберігається у Ватикані. Зовсім не просувалося питання реституції великої кількості архівних фондів українського походження в архівах Російській Федерації. Щодо Німеччини, то ці питання набували одностороннього характеру – адже взамін Архіву Берлінської академії співи, повернутого на батьківщину, Україна не отримала жодного архівного документа [4, с. 77].

Українські архіви взяли участь у глобальному проєкті мікрофільмування (нині – оцифрування) метричних документів (дані про народження, шлюб та смерть), що здійснюється впродовж багатьох років Генеалогічним товариством Юта (США). Це достатньо відома в усьому світі організація, яка є членом Міжнародної ради архівів категорії «А», тобто на рівні національних архівів і державних архівних служб, і має незаперечні, визнані світом заслуги у справі мікрофільмування та гарантованого збереження метричних документів різних країн усіх континентів. Проєкт в Україні стартував у 1994 р. У ньому брали і нині беруть участь обидва центральні історичні архіви України (у Києві та Львові), половина усіх державних архівів регіонального рівня. Роботи здійснюються відповідно до Генеральної угоди, укладеної між Держкомархівом України і регіональним менеджером Генеалогічного товариства, що регулярно поновлюється, та конкретних угод, що розвивають і уточнюють загальні умови співпраці, підписаних керівниками держархівів та згаданим менеджером.

Об'єктом співпраці стало виготовлення копій з метричних книг різних конфесій за кінець XVIII – початок XX ст. Досі така категорія документів вважалася другорядною, не включалася до програм страхового копіювання. Всього за 14 років співпраці було виготовлено більш як 15 тис. роликів мікрофільмів (понад 20 млн. кадрів) на документи генеалогічного змісту, причому приблизно 10% з них віднесено до категорії особливо цінних документів. Таким чином, державні архіви отримали можливість замікрофільмувати понад 100 тис. справ із 800 фондів [5, с. 153].

Отже, впродовж 1990-х – початку 2000-х рр. українські архіви, переборюючи об'єктивні і суб'єктивні труднощі, посіли гідне місце серед світового архівного співтовариства. Позицію України в міжнародному архівному співробітництві визначали національні інтереси в архівній справі, розвиток повноправного і взаємовигідного співробітництва з усіма національними архівами, інтеграція в міжнародне архівне середовище, адаптація в архівній справі загальнодемократичних і професійних здобутків інших країн, поширення власного досвіду вирішення проблем комплектування, зберігання та використання архівних фондів і документів.

Список літератури

1. Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні: Доповіді та повідомлення наукової конференції 15–16 березня 1995 р. / Упор. Т. П. Прись. Київ : УНДІАСД, 1996. 208 с.

2. Матяш І. Б. Сучасна українська архівістика: організація, проблеми, завдання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 1. С. 45–50.

3. Нариси історії архівної справи в Україні / За заг. ред. І. Б. Матяш, К. І. Климової. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2002. 612 с.

4. Новохатський К. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної інформації. *Архіви України*. 2008. Вип. 3–4. С. 75–84.

5. Папакін Г. Архіви України в міжнародних та міжрегіональних програмах збереження культурної спадщини: досвід та перспективи. *Архіви України*. 2008. Вип. 1–2. С. 150–157.

Петрович В. В.

к. і. н., доцент, доцент кафедри музезознавства,
па'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У першій половині ХХІ ст. в Україні інтенсивно розвиваються інформаційно-комунікаційні технології, постійно зростає рівень вимог до професійної підготовки фахівців-документознавців, які можуть швидко адаптуватися до нових потреб, орієнтуватися на вимоги ринку праці та постійно вдосконалювати свої вміння і навички, щоб залишатися конкурентоспроможними. Законом України «Про вищу освіту» названо головним завданням ЗВО – формування компетентностей у здобувачів у процесі навчання, а саме: «компетентність – це здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [2].

В Україні почали готувати документознавців за спеціальністю Документознавство та інформаційна діяльність з 1995 року. За майже 28-річний термін підготовку фахівців-документознавців значно вдосконалено. Сучасні здобувачі закладів вищої освіти (ЗВО) отримують якісні знання завдяки чітким новим навчальним планам та освітньо-професійним програмам, інноваційним технологіям, відкритому доступу до інформації через Інтернет та інформаційні установи – бібліотеки та архіви тощо.

У 2018 р. затверджено новий стандарт вищої освіти за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [3], а у 2019 р. – для другого (магістерського) рівня вищої освіти [4]. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» у цих стандартах сформульовано перелік компетентностей, якими повинен досконало оволодіти випускник цієї спеціальності. Стандарти стали основою для складання ЗВО освітніх програм з підготовки документознавців.

Потреба у висококваліфікованих фахівцях документознавчої сфери в умовах сучасного ринку праці досить висока. Оскільки інформація стала важливим елементом сучасності, то майбутніх фахівців навчають працювати з інформацією за допомогою нових електронних засобів, банків та баз даних. Впровадження електронного документообігу, досвіду провідних країн, нових технологій значно підвищує професійні вимоги, спонукає до постійного оновлення і покращення підготовки українських документознавців. Потрібні спеціалісти, що вміють